

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

**ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА
У СВІТЛІ
СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ**

Матеріали
Всеукраїнської дистанційної науково-практичної конференції
з міжнародною участю

14–15 квітня 2016 року

Харків
Видавництво НФаУ

2016

УБК 811.111:811.161.2:811.124:378

Гуманітарна складова у світлі сучасних освітніх парадигм: [матеріали Всеукраїнської дистанційної науково-практичної конференції з міжнародною участю] (14–15 квітня 2016 року, Харків). – Х. : Вид-во НФаУ, 2016. – 400 с.

Відповідальна за випуск Є. І. Світлична

Стиль та орфографія авторів збережені.

За зміст матеріалів несуть відповідальність автори.

Наукове видання

**ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА
У СВІТЛІ
СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ**

Матеріали

Всеукраїнської дистанційної науково-практичної конференції
з міжнародною участю
(14–15 квітня 2016 року)

лінгвістическої компетенції. Розуміється, що їх розграничення совершенно условно. Лінгвістическа компетенція это не только знання системних закономірностей функціонування мовних одиниць, но и владение мовним матеріалом на рівні речевого навика. Совершенно очевидно, что лінгвістическа компетенція составляет неотъемлемую часть комунікативної, розуміючої як владение комунікативно-речевими навиками, необхідними для спілкування на вивчаєму мові в естественних ситуаціях спілкування з урахуванням параметрів цих ситуацій.

Комунікативна спрямованість навчання іноземній мові потребує такого описання граматики мови и, следовательно, такого навчання граматики, которое сделало бы ее подлинным инструментом спілкування, превратило бы ее из объекта усвоения в орудие діяльності. Необхідність знання граматики буде очевидно, если ее усвоение будет комунікативно-мотивованим процесом, если буде показана спроможність кожної мовної одиниці, участувати в реальному речевому спілкуванні. Комунікативність як один из вєдущих принципів сучасної методики характеризується також інтересом к личности навчаємого. Предметом уваги для вєдучого має бути не только содержание (чому вчити), не только приєми (як вчити), суб'єкт навчання (кого вчити). Іменно он має центральне значення, визначає содержание и приєми навчання.

Ольга Турган, Оксана Сидоренко

Запорізький державний медичний університет

(Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА (за професійним спрямуванням)»: ПРІОРИТЕТИ І ПРОРАХУНКИ

Ситуація з українською мовою складається в державі просто парадоксально – неначебто надійно захищена Конституцією та низкою різноманітних законів вона залишається практично беззахисною в розмовному просторі, де телебачення та преса відводять їй роль мови новин (і то не завжди) та реклами. Неначебто всі знають, що українська мова є другою в світі за милозвучністю й третьою за красою, однією з лексично найбагатших серед

слов'янських, однак найчастіше вона залишається лише гарною прикрасою, їй відмовляють у застосуванні у цілих галузях науки, освіти та соціального життя.

Начебто, з одного боку, українське мовознавство розробляє все нові й нові підручники, посібники, словники, українська мова як обов'язковий предмет вивчається у всіх ВНЗ, викладається на різноманітних курсах і тренінгах, проте ситуація із загальним володінням нею так само катастрофічна – невміння говорити й писати грамотно, неможливість висловитись повноцінно простежується від пролетарського середовища до найвищих щаблів політикуму та творчого істеблішменту.

Ми звично відмахуємося від цих проблем як ненасущних, однак забуваємо, що багатьох із тих проблем, які ми маємо сьогодні, не було б, якби було розуміння, що мова – головний конструент мислення, володіння мовою – первинний компонент інтелектуальної міці народу. Доречно згадати слова Б. Антоненка-Давидовича: «Правильно говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини. Культурними в нас мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумово чи фізично» [1: 14].

Тому будь-яке фахове мовлення, в тому числі і медичне, – це частина загальнонаціональної мови. Сама ж медицина – з усіма її формами і засобами вираження та застосування у суспільстві – це невід'ємна частина національної культури, а отже, вона вбирає в себе і мову, і численні традиції, в тому числі народної медицини, взаємодіє з іншими галузями науки.

Оскільки в Україні медицина – один з найпоширеніших напрямів навчання, то функціонування і вивчення фахового мовлення медиків – одна з найбільш актуальних проблем мовознавства, а опанування професійним мовленням забезпечить налагодження контакту з пацієнтом і може відігравати роль психотерапевтичного чинника.

У навчальному плані вищого медичного закладу освіти обов'язковою є «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Однак незначна кількість аудиторних годин, різні методичні підходи до викладання курсу, відпрацювання певних питань з деонтології, культури спілкування медиків з пацієнтами під час вивчення різних, передусім клінічних дисциплін не сприяють ефективності формування культури професійного мовлення майбутніх медичних працівників. Отже, навчання студентів здійснюється на

різних кафедрах силами багатьох викладачів, які керуються своїми методичними принципами і традиціями, що склалися.

17 березня 2009 року під головуванням міністра освіти і науки України І. Вакарчука відбулася Всеукраїнська нарада з питань викладання у вищих навчальних закладах дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Виступаючи на нараді, Міністр освіти і науки України наголосив, що відведений обсяг аудиторних занять з дисципліни «Українська мова» не дозволяє забезпечити належну підготовку фахівців. При цьому Міністр зазначив: «Ми маємо розширити зміст цієї навчальної дисципліни і, залежно від профілю навчального закладу, спрямувати курс на вивчення особливостей застосування української мови для кожної зі спеціалізацій. Поки що зміст названої дисципліни далекий від ідеалу: на першому місці – надмірна увага до оформлювання документації, натомість відсутня орієнтація на майбутній фах студента» [2].

На нараді було окреслено найсуттєвіші завдання щодо мовної освіти у вищих навчальних закладах, зокрема: переглянути навчальні плани та програми і розпочати вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», суттєво змінивши її зміст, зробивши акцент на культуромовних аспектах; на четвертому (випускному) курсі, коли студенти працюють над дипломною роботою (проектуванням), ввести лінгвістичну дисципліну, яка забезпечить якісну підготовку до самостійного продукування наукового тексту, його редагування та захист його положень; здійснювати мовну підготовку у вищій школі впродовж усіх років навчання і складати державний екзамен з української мови; запровадити спеціальний курс української мови під час підвищення кваліфікації викладацького складу.

За 6 років, що минули після зазначеної наради, ситуація, на жаль, не змінилася. І сьогодні спостерігаємо випадки, коли в навчальному процесі вишів, зокрема східного регіону, послуговуються у своїй роботі мовою сусідньої держави. Причин на це є достатньо, і «найпереконливішим» виступає пояснення про наявність серед потоку вітчизняних студентів на лекції кількох іноземців з російською мовою навчання та недостатню забезпеченість підручниками для викладання предметів, що досить часто не відповідає дійсному стану справ. Крім того, таку ситуацію часто погіршують самі викладачі.

Викликає занепокоєння і стан видавничої справи у таких навчальних інституціях, адже значний відсоток навчально-методичних посібників видається російською мовою.

Для виправлення ситуації, що склалася, було б доречно вжити таких заходів:

- запровадити як обов'язкову умову підписання контракту при прийнятті на роботу або переобранні викладачів на наступний термін проведення відкритих занять українською мовою;
- відновити курси з вивчення та підвищення якісного рівня володіння українською мовою для професорсько-викладацького складу;
- заохочувати викладачів видавати курси лекцій українською мовою;
- розробити заходи щодо невідкладного запровадження в широке використання україномовних версій операційних систем;
- включити до рейтингу викладачів показники викладання нормативних дисциплін українською мовою і забезпечення навчального процесу виданими українською мовою навчально-методичними матеріалами.

За таких умов українська мова в галузі освіти зможе реалізуватися: а) як навчальний предмет; б) як основний засіб комунікації і здобуття знань з інших (не мовних) сфер пізнання. Що ж до медичного вищого навчального закладу, то викладання української мови (за професійним спрямуванням) має відбуватися з чіткою орієнтацією на формування мовних компетенцій майбутніх лікарів і мовну підготовку фахівців-медиків вищої кваліфікації – клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів.

Однак на цьому шляху стикаємось із низкою проблем, зокрема:

- значний обсяг навчального матеріалу з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» і невелика кількість годин, відведена на його опанування;
- вивчення цієї нормативної дисципліни на I курсі, коли студенти ще не повною мірою розуміють її доречність, не мають системних знань із медичної термінології на понятійному та мовному рівнях, а відтак, не мотивовані на належне оволодіння матеріалом;
- у медичних вищих навчальних закладах не викладаються елективні курси з української мови, які б забезпечили не лише опанування основного загальномедичного словникового фонду та фахової термінології на належному

рівні, але й безперервність мовної освіти, задекларованої Концепцією мовної освіти в Україні;

- не викладається обов'язковий курс для аспірантів «Основи термінознавства»;
- скасування наказу МОНУ «Про затвердження плану дій щодо вдосконалення викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у вищих навчальних закладах», що передбачав вступний іспит до аспірантури та кандидатський іспит з української мови для спеціалістів усіх наукових галузей.

Кожен наведений пункт має аргументовані пояснення. Так, зокрема, навчальною програмою дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» передбачено не лише вивчення основних аспектів мовних норм сучасної літературної мови, фахової термінології, що допоможе запобігти серйозним лексичним і семантичним помилкам у мовленнєвій практиці майбутніх лікарів, навчить правильно використовувати лексико-семантичні ресурси мови залежно від мети та змісту висловлювання, але й оволодіння системою знань з офіційно-ділового мовлення, що забезпечить компетентність у сфері ділових паперів.

Таким чином, існує необхідність поглибленого вивчення лексичних, морфологічних, синтаксичних аспектів фахової мови, однак, кількість годин, відведена для викладання цієї нормативної дисципліни, не дає змоги здійснювати раціональний розподіл навчального матеріалу для багаторівневого опрацювання нової інформації та призводить до його інтенсифікації.

Крім того, вивчення медицини студенти I курсу починають з фундаментальних дисциплін (біології, анатомії, гістології, фізіології людини), які характеризуються специфічними лексико-граматичними, семантичними, синтаксичними мовними засобами, складним термінологічним апаратом, але їх мовна підготовка обмежується лише одним семестром, протягом якого вони встигають опанувати лише загальномедичний словниковий фонд. При цьому для їх майбутньої професійної діяльності важливими є системне вивчення медичної термінології на понятійному та мовному рівнях, розвиток уміння термінологічного опрацювання текстів, кваліфікованого аналізу труднощів терміновживання. Відтак, необхідним є оволодіння ними медичною термінологією протягом усіх років навчання, щоб термінологічна робота набула системного і цілеспрямованого характеру, а це можна забезпечити кількома

шляхами: 1) викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» має здійснюватись або упродовж кількох семестрів, або здійснюватись у III семестрі, коли студенти вже матимуть певний словниковий запас з медичної сфери; 2) уведення до навчальних планів для студентів II і III курсів дисципліни «Теорія і практика професійної мовної комунікації» та для студентів IV і V курсів дисципліни «Культура наукової мови», що будуть логічним продовженням дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Остання дисципліна може бути включена до навчальних планів як елективний курс, однак це не применшує її значущості, адже для студентів старших курсів важливим є володіння основами культури наукової мови.

У цьому контексті слід відзначити важливість дисципліни «Культура наукової мови» і для аспірантів та здобувачів, адже вона допоможе молодим науковцям у виробленні навичок логічного, виразного, граматично і стилістично досконалого усного й писемного наукового мовлення, засвоєнні основних принципів побудови та оформлення наукових текстів, вимог до вступу перед аудиторією.

У цьому сенсі доречним вбачається також введення обов'язкового курсу для аспірантів «Основи термінознавства».

Оскільки не повинно відбутися пониження статусу та усунення державної мови з наукової сфери вищої школи в Україні, ще одним важливим питанням є ініціювання повернення вступного іспиту до аспірантури та кандидатського мінімуму з української мови для аспірантів та здобувачів.

Це є особливо актуальним у контексті тієї складної політичної ситуації, яка склалася в Україні. Відтак, слід звернути особливу увагу на мовну політику вищих навчальних закладів, яка певною мірою є складовою виховної роботи ВНЗ та має бути спрямована на обов'язкове вивчення і знання державної мови, досконале володіння нею.

На сьогодні, в умовах кредитно-модульної системи навчання, чи не єдино можливим засобом перевірки рівня мовної компетентності у студентів, як власне і щодо перевірки знань із інших дисциплін, є тестування. Тестування в навчальному процесі активно впроваджується в Україні. Саме за допомогою тестів процес перевірки навчальних досягнень студентів (рівень знань з предмета, сформованість відповідних умінь і навичок) значно об'єктивізується й убезпечується від суб'єктивної думки викладача, оскільки створюються

реально рівні умови під час контролю результатів навчання для кожного з учасників освітнього процесу. Це, безумовно, свідчить про доцільність використання тестових завдань на всіх етапах навчання (поточний, підсумковий, самопідготовка тощо).

Однак надмірне захоплення тестуванням без відповідного критичного осмислення різних його аспектів може призвести до недостатньо об'єктивної оцінки знань студентів, адже мова – це не просто сукупність правил, а практична сфера їх реалізації. Тому для забезпечення належного рівня опанування професійної мови студентами, а також для об'єктивної діагностики успішності її вивчення варто було б застосовувати під час іспиту й інші форми, методи та прийоми контролю (зокрема, короткі усні відповіді на теоретичні питання, письмовий переклад фахового тексту, оформлення документа тощо).

Не можна не зацентувати увагу при викладанні мовних курсів і на обмежених можливостях традиційних моделей навчання, адже вони не відповідають реаліям сьогодення, тому і потребують якщо не категоричного переосмислення, то принаймні залучення нових технологій. Так, спостерігаємо на разі активне використання інтерактивної моделі навчання, яка прийшла на зміну усталеній пасивній та активній моделям.

У пасивній моделі студентові відводиться роль об'єкта навчання, він має засвоїти і відтворити матеріал, переданий викладачем, прочитаний у підручнику тощо. У такій моделі домінуючими методами будуть лекція-монолог, пояснення, читання, опитування. Активна модель натомість пропонує застосування методів, які стимулюють пізнавальну діяльність, розвивають активність і самостійність. Із об'єкта студент перетворюється на суб'єкта навчального процесу. Така модель будується на діалозі, що передбачає запитання від наставника до студента і навпаки, у ній переважають творчі та проблемні запитання, самостійні роботи та ін.

Суть затребуваної на сьогодні інтерактивної моделі навчання полягає в тому, що навчальний процес має відбуватися за умов постійної взаємодії студентів. Формується співпраця студента і викладача, яка переростає у співнавчання, де немає поділу на об'єкта і суб'єкта, учень і учитель стають рівнозначними об'єктами.

Реалізація зазначеної моделі зокрема при викладанні мовного курсу була б можливою за наявності комп'ютерних класів, що дозволило б активно впроваджувати інформаційно-комунікативні чи то мультимедійні технології. Їх

ефективність підтверджується хоча б тим фактом, що при традиційних формах навчання студенти засвоюють не більше четвертої частини матеріалу, при використанні ж мультимедіа рівень засвоєння збільшується щонайменше вдвічі. Напрацьована база навчально-методичної літератури, інтернет-ресурсів за наявності комп'ютерного класу дозволила б викладачам кафедри активно застосовувати в навчальному процесі електронні підручники, перевага яких полягає, перш за все, у інтерактивному зв'язку з різними освітніми ресурсами.

Ефективним при викладанні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» було б використання мультимедійних презентацій, оскільки ця форма роботи дозволяє охопити всі види мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, писання, аудіювання, переклад), таким чином, створюючи ефект справжнього спілкування за будь-яких ситуацій, у будь-яких сферах і насамперед професійній.

Можливість хоча б періодично залучати в навчальному процесі мультимедійні презентації стала б у нагоді і при вивченні української мови як іноземної. Враховуючи вкрай мізерну кількість годин у вишах із російськомовною формою навчання для студентів-іноземців, які виділяються для цього курсу, зазначений інтерактивний метод міг би сприяти ефективному зануренню в мовне середовище, засвоєнню лексичних одиниць, формуванню граматичних навиків, набуттю умінь діалогічного та монологічного мовлення. До речі, питання методики викладання української мови студентам-іноземцям є ще однією актуальною проблемою.

Курс «Українська мова» не дозволяє в повній мірі виробити навіть елементарні мовленнєві навички і фактично набуває ознайомчого характеру з мовою країни, де навчаються студенти. Отже, можливість забезпечення комунікативних потреб студентів у побутовій, соціально-культурній, навчально-професійній та навчально-науковій сферах зводиться до мінімуму. Критично обмежена кількість аудиторних годин не дає жодної змоги для відпрацювання належних мовних та мовленнєвих вмінь і навичок.

Значно ускладнює навчання української мови студентів-іноземців брак відповідної навчально-методичної літератури, а особливо відчувається потреба у підручнику, укладеному за єдиними критеріями.

Наостанок зауважимо, що означений спектр проблем має вирішуватися не лише конкретним вищим навчальним закладом. Це нагальні завдання, реалізація яких залежить, перш за все, і від формованої нової державної